

La novel·la antihistòrica de Jordi Cussà

LLIBRES / NARRATIVA / 13 NOVEMBRE, 2018

A *El Ciclop* (L'Albí, 2017), la darrera novella publicada de Jordi Cussà (Berga, 1961), hi apareixen tot de serps: en somnis, al mig del desert, entre els arbres del bosc i, també, en un pergami que el Ciclop, el personatge que dona nom a la novel·la, lliura a Ponç Fernandó en el darrer capítol, l'any 1240. El manuscrit diu el següent (totes les citacions de l'article són d'*El Ciclop*):

«La serpeta llisca invisible per sota la sorra, per sota el mosaic, per dessota les pedres i totes les aigües, per més que els que manen, censuren i castiguen la vulguin trossejar i decapitar. La serpeta pensa i té, escampats pertot, un devessall de caps que a través de les anelletes indesxifrables de les serpetes, van criant més idees i més serpetes... i cap botxí no podrà tallar mai, mai, l'impuls evolutiu de la serpeta». (p. 330)

La serp (Columna, 2001) és també la segona novella publicada per Jordi Cussà, tot just després de *Cavalls salvatges* (Columna, 2000; reeditada per L'Albí l'any 2016). També és la primera part d'*El Ciclop*; novella històrica o «antihistòrica», que ressegueix el fil d'una nissaga des de la fundació d'Empúries al segle VI aC fins a la destrucció de la ciutat emporitana el III dC. Hi trobem els mateixos ingredients que en la segona part, publicada setze anys més tard: una crítica ferotge contra el fanatisme religiós, la tirania política i la

societat patriarcal, i una manera de bastir la novel·la a partir de capítols semiindependents amb nombrosos narradors i tècniques variades, com cartes, narracions dins la narració o testimonis judicials. Tot això conforma un mosaic que ofereix una visió d'aquests vuit-cents anys d'història de la Catalunya grega, romana i ibera, i també de la resta de civilitzacions del Mediterrani.

El Ciclop continua la història d'aquesta nissaga, ara partint de la Badalona el segle IV per acabar-hi tornant al XIII. Aquesta, però, no està tan centrada en el territori actual del Principat de Catalunya, sinó que amplia escenaris: la Mèrida i Alexandria romanes, la Còrdova i l'Àfrica musulmanes, la Constantinoble cristiana decadent, la Venècia emergent, el Berguedà trobadoresc i, novament, Badalona, ara medieval. Totes les peripècies pel Mediterrani estan travades, com a *La serp*, per la lluita del coneixement i la fraternitat contra el dogma i la fe; la ciència i les humanitats contra la religió i la tirania. *El Ciclop* i *La serpes* poden llegir com un atac furibund contra l'obscurantisme de les religions, sobretot les monoteistes excloents i fanatitzants, com el cristianisme i l'islam, i de tots els sistemes sociopolítics que coarten les llibertats. Com diu Hipàtia d'Alexandria en la seva diatriba contra el cristianisme:

«Encara crec més terrible el plantejament dels cristians, el qual a més d'imposar el culte al seu Déu, presumptament Únic i Omnipotent, pretén eradicar de rel el culte a tots els altres, i obligar tot fill de mare a viure i pensar segons un decàleg moral, podrit de patètiques ramificacions classistes i sexistes, que segons ells regeix a favor dels pobres. Són tots una colla de fanàtics àvids del poder absolut en el món terrenal, que de l'altre no se'n preocupen mai racionalment». (p. 34)

Per això, Hipàtia conclou:

«Concloc, doncs, lectors estimats, amics entranyables, que hem de considerar la religió cristiana com un enemic absolut de la Realitat, i en conseqüència enemic personal de tots i cada un dels que gaudim de la vida, precisament gràcies a la facultat de contemplar-la i explicar-la sense màgies de cap mena». (p. 37)

Hipàtia, la novel·la i el mateix autor estan en contra de tot allò que imposa una veritat única i que proscriu totes les altres. Com s'intueix en el fragment anterior, *El Ciclop* és, a més a més, un allegat feminista: des d'Hipàtia fins a l'anomenada «secta del vel», al dissetè capítol, la novel·la està poblada per tot de dones que intenten fer-se un lloc al món, de vegades lluitant contra el patriarcat, de vegades simplement maldant per sobreviure. Des d'aquest punt de vista, *El Ciclop* es podria considerar una novel·la d'idees: furibundament antireligiosa i humanística, advoca per valors de solidaritat i fraternitat i per la importància del coneixement per bastir una societat justa. El coneixement és la serp que llisca invisible per sota la sorra, és el símbol del pecat original que blasma l'Església i que atribueix a Eva. La serp del coneixement que no acaba de morir mai i que es transmet de generació en generació, tot esperant una època propícia per florir i capgirar el món com un mitjà. En la novel·la, aquest coneixement es simbolitza amb els documents que es van llegant de generació en generació en els cofres familiars ja des de la fundació d'Empúries, un coneixement sempre en perill de ser reduït a pols i cendra però que amb el temps es va construint i reconstruint.

La visió del món que ofereix *El Ciclop* és més aviat pessimista, malgrat que una escletxa de llum el travessa de cap a cap: «La humanitat és un organisme perfectament dotat per aconseguir tot el que li cal, si treballés col·lectivament i amb ganes. Si assumís un esquitx de felicitat terrenal universal» (p. 328), afirma el personatge del Ciclop. Tanmateix, reis i tirans, i bisbes i ulemes, treballen de valent per imposar les seves veritats absolutes, dogmes que estenen les tenebres damunt la humanitat. L'egoisme, la cobdícia, etc., de dirigents i governats, de reis i súbdits, provoquen pobresa, guerres i esclavatge. Tot i que per mitjà dels exemples de la història —de la lectura dels savis antics i nous— es podria aconseguir aquest «esquitx de felicitat terrenal», la història és, malauradament, la repetició eterna dels mateixos errors. Així es llegeix en aquesta conversa entre Benerí, filla d'un savi musulmà de Còrdova, i Màltur Seilal, un descregut fill de la nissaga protagonista de la novel·la:

«—Doncs jo, com tots els bons historiadors, penso que no, que les experiències dels éssers humans, individuals i col·lectives, s'han de recordar i convertir en crònica. Potser els humans del futur sabran trobar-hi un gra de saviesa i aprendran a no entrebancar-se amb la mateixa pedra. —Els humans sempre ens entrebanquem amb les mateixes pedres: l'enveja, la cobdícia, l'altivesa, la lascívia, i sempre ens porten a la violència, l'explotació, l'esclavitud, la guerra —vaig rondinar. Durant la travessa de Venècia a Gènova, vaig comprovar horroritzat que hi havia zones, devastades a causa de les guerres, la pesta i la fam, on només vivia una multitud d'esquelets humans escampats arreu... Sempre les mateixes pedres. I el pitjor de tot és que la majoria les provoquem nosaltres mateixos; oh, paradigma de l'estupidesa». (p. 217)

El Ciclop i *La serp* és la crònica dels mateixos errors repetits cíclicament, un cop rere l'altre. Dels exemples antics en traiem, si més no, la seguretat que els que manen, tant els «califes com els cavallers cristians», és a dir, tant els polítics d'aquí com els d'allà, tant els de Barcelona com els de Madrid, Brussel·les o Washington, «actuen en profit propi, ni que vingui dissimulat darrera el benefici del regne», i això «és del tot indubtable». En això, molt maquiavèlicament, la religió és només una eina per aconseguir els fins dels poderosos: «Jo no crec que el problema sigui la religió del col·lectiu sinó [...] que els humans som ambiciosos, violents, egoistes... i vivim en el món que nosaltres mateixos creem.» (p. 248-9)

Però si els errors sempre es repeteixen, hi ha cap sortida a aquest estat hobbesià de guerra permanent? Segons el Ciclop, «la humanitat» és un «desordre gegantesc», «una mena de mosaic» en què «sempre hi ha, hi ha hagut i hi haurà de tot pertot», tant «la rosa més exquisida» com «el fong més verinós» (p. 12). Però tot i això, aquest desori,

«aprofundit des de la perspectiva que el temps constant i els espais mutants atorguen a l'òptica macroscòpica, sembla traçar determinats patrons [...] que malgrat la mesquinesa moral i les xacres congènites a la natura, suggereix un futur, per ara llunyà, per ara impossible, d'equilibri i harmonia. Com les onades de la mar». (p. 13)

És l'escletxa lluminosa present de cap a cap d'*El Ciclop* —i de *La serp*—, novel·la històrica, d'idees o d'aventures, un periple interminable arreu de la mar Mediterrània bressat pel llenguatge viu i colorit de Cussà, com quan narra la tempesta durant el viatge marítim d'Enèdic o alguns passatges del desert, que semblen extrets de *Les mil i una nits*. Aquest viatge d'«onada i tornada» a través dels segles i les mars és un itinerari que recorda

altres llibres seus, com *El trobador Cuadeferro* (L'Albí, 2016), amb en Guillem de Berguedà com a protagonista, que és també un personatge d'*El Ciclop*, o amb digressions metaliteràries com les de *Formentera Lady* (Labreu, 2015) i *Cavalls salvatges*, les novel·les més conegudes de Cussà. Com aquestes dues, tant *El Ciclop* com *La serp* demostren la gran facilitat de narrar de l'autor, la capacitat de trenar històries i el gaudi d'escriure-les, que s'encomana al lector. Cussà parteix de personatges i fets històrics ben coneguts —com ara la fundació d'Empúries o el pas d'Anníbal pels Pirineus a *La serp*, o la destrucció de la biblioteca d'Alexandria a *El Ciclop*— per desfermar el seu doll narratiu sense que la fidelitat a aquests fets històrics sigui la seva màxima preocupació.

Després de llegir les dues novel·les seguides, la sensació que queda és una mica d'atabalament de tantes històries extraordinàries que passen a la mateixa nissaga, que de tan embrollada i amb tantes ramificacions, es fa difícil de seguir —especialment a *El Ciclop*, que a diferència de *La serp* no inclou els arbres genealògics. Els mateixos temes repetits de totes les maneres possibles —fanatisme, tirania, patriarcat— potser esdevenen una mica feixucs, sobretot quan es tracten de manera explícita en els diàlegs, que altrament llisquen molt bé. Potser fins i tot massa bé, perquè acaba semblant que des d'Anníbal fins a Guillem de Berguedà tots parlen d'una manera molt semblant. Es nota que Jordi Cussà es diverteix escrivint, i els jocs de paraules habituals —com l'aglomeració de paraules o la repetició de radicals, o certs tics lingüístics— acaben fent-se una mica pesats. Sobretot a *El Ciclop*, es troba a faltar una tasca de revisió si més no lingüística. De vegades la llibertat que es pren Cussà davant els fets històrics sembla excessivament lliure. Però tot això no són sinó petits detalls en esguard de la gran vàlua d'aquestes dues novel·les. Per tot plegat, és de plànyer que hagin passat tan desaparecebudes, i que Cussà tendeixi a ser conegut només com a escriptor exjonqui que parla de coses de jonquis. D'altra banda, sembla que encara hi ha d'haver una tercera part que arribi fins als nostres dies i que s'ha de titular *Les muses*; esperem que no hàgim d'esperar quinze anys més a veure-la publicada.

Per acabar, tornem al començament: el llibre està endreçat a Hipàtia d'Alexandria i s'obre amb aquesta citació inventada, tota una declaració d'intencions:

«A totes les persones que al llarg de la història s'han rebel·lat contra les certeses absolutes, i s'han esforçat a construir veritats puntuals i pròpies que els permetin avançar en el respecte del proïsme i la saviesa de l'espècie.»

«Com els apòstols proclamaven la fe de Jesús, nosaltres hem de proclamar el bé suprem de la humanitat.»

EL CICLOP

ETIQUETES: [CAVALLS SALVATGES](#) [EL CICLOP](#) [FORMENTERA LADY](#) [HIPATIA D'ALEXANDRIA](#) [JORDI CUSSA](#) [LA SERP](#) [NARRATIVA](#)
[NOVEL·LA](#) [NOVEL·LA ANTIHISTORICA](#)

(Esplugues de Llobregat, 1984). És llicenciat en Ciències Polítiques i de l'Administració i en Filologia Catalana, té el Postgrau de Correcció i Qualitat Lingüística i està mirant d'acabar el Màster d'Estudis Avancats en Llengua i Literatura Catalana, tot a la UAB. També li agraden els castells i la cervesa.

Articles relacionats

**L'art d'escriure com
Alice Munro**

**Julian Barnes, teoric i
practic de la novel·la**

**Cossos, omissions i
ritmes: la festa de llegir
Machado**

[Llibres](#)
[Cultura](#)
[Nosaltres](#)
[Contacte](#)

© LA LECTORA
hola@lalectora.cat

[Política de privacitat](#)
[Copyleft](#)

© LA LECTORA 2018